

Н.О. Довгань

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії психології політико-правових відносин,
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України
1511ndovgan@gmail.com*

МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ

Стрімка трансформація соціальних і культурних основ суспільного устрою охопила всі сфери життєдіяльності людей, змінила перебіг взаємодій на локальних і глобальних рівнях й актуалізувала ревізію фундаментальних закономірностей існування та функціонування людей різних поколінь. Попри тривалий період вивчення поколінних феноменів, у сучасному науковому просторі актуальним залишається розроблення форм дослідження гетерогенності акторів соціокультурної взаємодії та безперервно змінюваної соціокультурної реальності.

У виборі дослідницьких джерел і конструюванні стратегії роботи враховувалося, що вивчення соціокультурної взаємодії поколінь як надзвичайно складного предмету вимагає розробки сучасної теорії, уточнення наявного категоріального апарату та верифікації теоретичних припущень. Вірогідність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечувалися багатоплановим теоретичним та емпіричним опрацюванням проблеми мішаними методами, релевантними меті та поставленим завданням (анкетування, напівструктуроване інтерв'ю, контент-аналіз, метод матриць М. В. Miles & М. А. Huberman, метод обґрунтованої теорії (версія К. Charmaz), метод дискурс-аналізу) [6; 9; 12]. Використовувані процедури контролю загроз валідностей J. A. Maxwell (описова, інтерпретативна, теоретична) дозволили розгорнути стратегію дослідження, спрямовану на отримання достовірних даних щодо гносеологічних та практичних особливостей соціокультурної взаємодії поколінь [11]. У той же час мішана стратегія діагностичної програми стала основою

верифікації основних положень і припущень соціально-психологічної концепції поколінь та побудування теорії соціокультурної взаємодії поколінь.

Необхідно наголосити, що підбір методів емпіричного дослідження опосередковувався необхідністю знаходження аналітичного інструментарію, ефективного в означенні характеристик процесу взаємодій. На вибір стратегії роботи впливала багатозначність інтерпретацій якісних і кількісних даних, які мають як сильні сторони, так і певні недоліки [7, с. 141-154]. Тому для аналізу взаємодоповнюючих матеріалів та вибудовування об'єктивної поколінної реальності, поза межами індивідуальних інтерпретацій, використовувалися, по-перше, мішані методи у якості прагматичного інструменту. По-друге, допоміжні стратегії триангуляції даних (свідчень, зібраних із різних джерел) і методичної триангуляції (використання різних методів збору інформації – анкетування, інтерв'ювання тощо), які сприяли подоланню дискретного характеру аналізу – вибудовуванню комплексного бачення і досягненню валідності результатів дослідження [3; 5; 8; 10-11]. Водночас контроль загроз валідностей забезпечувався методичним інструментарієм комплексної обробки кластерного і контент-аналізу (за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS, версія 22.0) та виконанням послідовних процедур якісного аналізу даних [1; 2; 4; 6; 8; 12-14]. Загалом, запропонована стратегія дослідження сприяла вирішенню питань формування теоретичного підґрунтя, збору, обробки даних, дозволила підійти до структурування складного процесу взаємодії поколінь, який не має концептуальних рамок і стандартизованої системи аналізу.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних і емпіричних методів. Так за авторською анкетною «Міркування» (розробленою через відсутність відповідних стандартизованих методик) було отримано інформацію щодо основних аспектів взаємодії поколінь: (1) характеристик вибірки відповідно до соціокультурного історичного ареалу; (2) особливостей соціально-психологічних відмінностей (габітус) поколінь; (3) особливостей соціального позиціонування (ентелехій) поколінь; (4) проблемних питань і шляхів оптимізації комунікації міжпоколінного простору; (5) бар'єрів і засобів взаєморозуміння у взаємодіях.

Дослідження методом матриць М. В. Miles & А. М. Huberman спрямовувалось на розкриття параметрів єдності поколінь з точки зору респондентів різного віку [12]. Структура інтерв'ю містила особливу техніку комунікації, не тотожну розмові й не співвіднесену зі структурованою анкетною. Відповіді на підготовлені питання напівструктурованого інтерв'ю слугували матеріалами подальшої смислової інтерпретації параметрів єдності за публічними, соціально-психологічними, соціокультурними основами життя поколінних мереж. Отримані за матеріалами інтерв'ю дані зі збереженням загального методологічного принципу були опрацьовані індуктивним методом М. В. Miles & А. М. Huberman, використана і систематизована інформація про реконструювані єдності поколінь представлялася у формі матриць.

Методом обґрунтованої теорії (версія К. Charmaz) здійснювався аналіз впливів соціокультурного контексту на формування поколінних текстів [6]. У результаті проведеної роботи виокремлювалися історичні послідовності, що можуть мати маркери початку і завершення, обґрунтовувалися респондентами зв'язки між подіями минулого, теперішнього, які у роботі не використовувалися для пояснень контекстуальних форм життя поколінь, але розкривали особливості взаємодій акторів у континуумі соціальних і соціально-психологічних процесів реальності. Для вирішення поставленої задачі доведення існування контекстуальних зв'язків із поколінними текстами, напрацювання інформації здійснювалось за допомогою **неструктурованого інтерв'ю** (інтенсивного якісного інтерв'ю – intensive qualitative interviewing) [6, с. 28]. Розкриття відповідей відбувалось у спрямованій розмові, що містила перелік загальних тем / проблем.

Для виокремлення особливостей поколінних практик на макро-соціальному рівні було використано дискурс-аналіз (далі ДА) сукупності тематично близьких текстів. Критерії відбору кейсів, побудовані на основі тривимірної моделі N. Fairclough, враховували (1) смислову відповідність текстів обраним фокусам проблем [9]; (2) змістовність щодо усвідомленої оцінки історичних особливостей взаємодії поколінь; (3) типовість проаналізованих голосів у профанному й експертному дискурсі.

Зазначимо, що обрана стратегія теоретичної вибірки даних пояснювала непрогнозованість на початку аналізу кількості відібраних випадків (інтерв'ю, експертних статей), але й сприяла артикуляції особливостей поколінних практик на глобальному рівні. Тобто, досягнення соціокультурної вичерпності використаних матеріалів мало за основу відбір, кодування і порівняльний аналіз джерел, концептуально пов'язаних із предметом дослідження. Теоретично насичені аспекти давали можливість отримання необхідних даних у побудові теорії, а релевантність міжпоколінних комунікаційних, інформаційних, культурних процесів доводила саме їх природність і впливовість на результативність взаємодій. На підсумковому етапі ДА виокремлені лексичні особливості поколінних повідомлень, засоби використання дискурсів (форми, жанри), інтерпретації часопростору їх утворення проходили процедуру зведення, зіставлення і систематизації.

Емпіричні дані отримані за допомогою мішаної методології дозволили верифікувати окремі положення теорії, змоделювати шляхи розгортання міжпоколінної взаємодії й сформулювати закономірності її перебігу, які пояснюють історичні сценарії суспільних змін.

Список використаних джерел

1. Йоргенсен М.В., Филлипс Л.Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод. Харьков: Изд-во «Гуманитарный Центр». 2008. 352 с.
2. Страусе А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники. Пер. с англ. и послесл. Т.С. Васильевой. Москва: Эдиториал УРСС. 2001. 256 с.
3. Хорошилов Д.А. Критерии валидности качественного исследования в социальной психологии: дис... канд. психол. наук: 19.00.05. Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва. 2012. 263 с.
4. Ядов В.А. Стратегия и методы качественного анализа данных. *Социология 4М*. 1991. № 1. С. 14-31.
5. Denzin N.K., Lincoln Y. S. Introduction: The discipline and practice of qualitative research. *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage. 2011. P. 1-19

6. Charmaz K. Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis. Thousand Oaks: Sage. 2006. 208 p.
7. Erzberger Ch., Prein G. Triangulation: Validity and empirically-based hypothesis construction. *Quality & Quantity*. 1997. Volume 31. Issue 2. P. 141-154.
8. Flick U. Designing qualitative research. Thousand Oaks: SAGE Publications. 2007. 120 p.
9. Fairclough N. Discourse and social change. Cambridge: Polity. 1992. 259 p.
10. Guba E.G., Lincoln Y.S. Competing paradigms in qualitative research. Handbook of qualitative research. Thousand Oaks: Sage. 1994. P. 105-117.
11. Maxwell J.A. Qualitative research design : An interactive approach. Thousand Oaks: Sage. 2013. 232 p.
12. Miles M.B., Huberman M. A. Qualitative data analysis: an expanded sourcebook. In: Qualitative research in psychology. Ed. by P.M. Camic, J.E. Rhodes, L. Yardley. Washington: American Psychological Association. 2003. 315 p.
13. Wetherell M., Potter J. Discourse and social psychology, postmodernism, and capitalist collusion: An argument for more complex historiographies of psychology. *Theory & Psychology*. 2015. Volume 25. June 3. P. 388-395.

В. С. Забор

*кандидат медичних наук,
асистент кафедри психіатрії та психотерапії,
Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького
7vita_z@ukr.net*

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ У ПСИХОТЕРАПІЇ

Цілий ряд психотерапевтичних шкіл, зокрема гуманістичного та екзистенційного напрямків використовують феноменологічний підхід у своїй практиці [1-2; 8-9]. Зокрема, в основу цього підходу в екзистенційному аналізі А. Ленгле було покладено герменевтичну феноменологію М. Гайдеггера. На